

ŠŠICR HUMPOLEC

Autoři

Štěpán Jirsa
Liliana Kopicová
Jakub Škrabánek
Jakub Vazač
Klára Pelikánová
Karolína Vojtová

Pedagogické vedení

Stanislava Bendová
Mgr. Andrea Papežová
Ing. Renata Tomšů

Návštěva Želiva 28. 2. 2012

V úterý 28. 2. 2012 jsme se kolem jedenácté hodiny v rámci projektu Stopy totality sešli s převorem želivského kláštera Jindřichem Zdeňkem Charouzem, jenž nás provedl areálem klášterního konventu a pohovořil s námi o internačním táboře z let 1950–60 a zdejšími někdejšími opaty B. V. Tajovském.

V konventu nás cestou ambity rajského dvora seznámil se zdejší kapitulní síní, sbírkou starobylých předmětů se vzácným betlémem a jídelnou, mnichy zvanou refektář. Poté nás zavedl do veřejnosti nepřístupných prostor, klauzury, kde nám ukázal zdejší knihovnu, včetně nejstarších svazků a vzácného zpěvníku z 16. století.

STOPY TOTALITY

Stopy totality okolo opata Tajovského

HLAS VÝSTAVY

Střední škola informatiky a cestovního ruchu SČMSD Humpolec, s.r.o.

Autorský tým:
Štěpán Jirsa, Liliana Kopicová, Jakub Škrabánek, Jakub Vazač, Klára Pelikánová, Karolína Vojtová

Pedagogické vedení:
Stanislava Bendová, Mgr. Andrea Papežová, Ing. Renata Tomšů

ESF Evropský sociální fond
EVROPSKÝ SOCIÁLNÍ FOND
INVESTICE DO KVALITNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

SŠICR HUMPOLEC

K samotnému rozhovoru došlo v klášterní kanceláři, kde jsme se o zdejších táborech dověděli, že sloužil jako místo, v němž tehdejší režim koncentroval významné církevní představitele, kteří byli hlídáni sborem SNB. Členové těchto sborů byli většinou mladí lidé, kteří už nebyli ve škole vedeni k náboženství, ale i tak byli pod dozorem StB a každé dva měsíce se sbory obměňovaly, aby se hlídači s vězňenými nespřátelili. Navíc v klášteře působili i konfidenti, jako například kuchařka Kordovská, jež se naoko spřátelila s mnichy, kteří jí pomáhali v kuchyni, a slíbila jim vynášet tajné dopisy domů, ale místo toho nosila motáky vězňeným.

Další „perličkou“ bylo zjištění, že i lidé z okolí, kteří pomáhali udržovat vězňeným mnichům kontakt s okolím, to často dělali jen s vidinou odměny od těch, co se s mnichy chtěli spojit. Ale počínali si mnohdy velmi okatě, někteří se i veřejně chlubili, takže byli brzy odhaleni a potrestáni.

Zmínky pana Charouze o opatovi Tajovském byly o to cennější, že jej osobně znal. Nezmínil se o důvodu vedení procesu proti němu, pouze uvedl částečnou spojitost s číhoštským zázrakem. Když o něm mluvil, nazýval jej „starým pánem“, popsal jej jako dobrotivého shrbeného staříka, jemuž pohyb komplikovala obtížně léčitelná nemoc, a jeho názory na lidi a minulost označil za zkreslené optimistickým pohledem na svět.

MOTIVAČNÍ OTÁZKY

Pro základní školy

- Co dělal Bohumil Vít Tajovský před únorem 1948?
- Jak poznamenal komunistický převrat jeho život?
- Co bylo důvodem jeho zatčení? Jaký dostal trest?
- Jaké byly osudy opata Tajovského po propuštění z vězení?

Doplňující otázky pro střední školy

- Co byla Akce K? Jakou roli v ní hrál Želivský klášter?
- Jaký byl osud Želivského kláštera v socialistickém Československu?
- Jak v současnosti vnímá působení premonstrátů okolí? Uveďte důvody.

SŠICR HUMPOLEC

Sám pan Charouz ještě přidal osobní vzpomínky na jeho tajné studium teologie a na problémy, které měli věřící s tehdejší režimem. Nakonec nám slíbil pomoc, odkázal nás na některé knihy na toto téma.

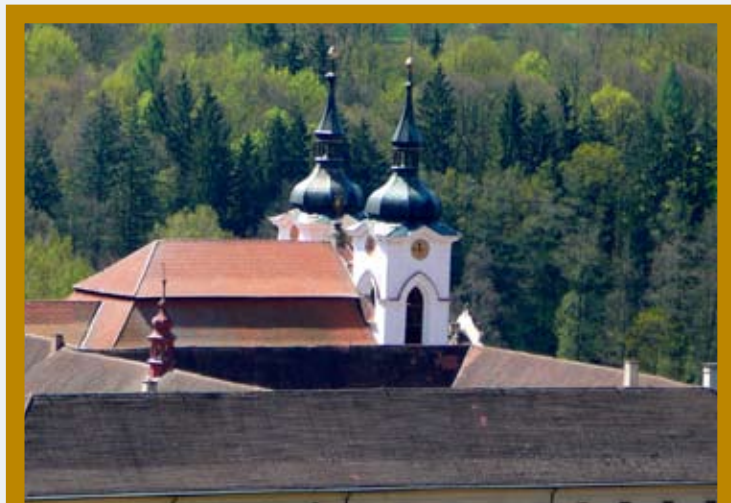
Po obědě jsme se sešli s pracovníci želivské knihovny, která nám poskytla hlavně písemné podklady a informace hlavně z doby, kdy byla v klášteře psychiatrická léčebna.

Z doby fungování zdejšího internačního tábora si jen pamatovala, jak byli hlídání mniši vedeni na některé práce sborem esenbáků.

Působení zdejší léčebny hodnotila kladně. Uvedla, že zdejší vzorní chovanci měli dovoleny vycházky a byli využíváni jako levné pracovní síly. Navíc v léčebně našlo zaměstnání kolem 150 místních obyvatel. Proto její zrušení vidí jako pohromu pro želivské obyvatele, ale i pro pacienty, kteří se zde mnohdy i několik let léčili v klidném a okolím pozapomenutém místě.

Návrat premonstrátů byl tedy těžký z důvodu nesouhlasu obyvatel s rušením léčebny, ale i z důvodu nedostatku financí a neschopnosti mnichů v udržování rozlehlého kláštera. Navíc lidé očekávali, že se klášter bude nějak veřejně angažovat, třeba že zde zřídí domov důchodců.

V současnosti jsou prý hlavní problémy s penězi a zodpovědností za některé klášterní budovy. Premonstráti se z kláštera snaží vybudovat kulturní centrum, se střídavými úspěchy vedou malý pivovar a lidé je začali tolerovat, ovšem stále jim zazlívají zrušení léčebny.

Želiv v době Akce K sloužil jako internační klášter

Stopy totality okolo opata Tajovského

Bohumil Vít Tajovský se narodil 3. března 1912 v maličké obci Klanečná u Havlíčkova Brodu. Účastnil se exercicií v Želivě pod záštitou tehdejšího opata Vavrouška, navštěvoval sdružení katolické mládeže, byl vzdělavatelem v Orlu. Kněžská studia ukončil v roce 1937 svěcením v Hradci Králové. V roce 1941 složil závěrečné profesorské zkoušky. Do Humpolce nastoupil v roce 1942 jako prozatímní profesor na gymnáziu, kde vyučoval filozofii, latinu, dějepis a také náboženství. Po válce znovu uvažoval o studiích v cizině, ale nedostal od ministerstva povolení, proto se rozhodl dodělat na Karlově univerzitě doktorát z filozofie. Přišel rok 1948 - v lednu byl zvolen nejmladším opatem, v únoru byl humpoleckým akčním výborem označen za nepřítele lidu a byl mu zakázán vstup do gymnázia, z fakulty byl vyloučen.

Po ustanovení AV v Humpolci přišlo do Želiva první omezení, které se dotklo zejména opata Tajovského, který musel odevzdat automobil, na seznamu nepřátel republiky kalkulovalo jeho jméno hned na druhém místě. O této skutečnosti se dozvěděl od svého dlouholetého přítele doktora Richtera, který byl též na seznamu uveden.

Události poté nabraly rychlý spád. V červnu 1949 se měla na Křemešníku konat pouť, kde měl se svým kázáním vystoupit i opat Vít Tajovský. V den konání pouti zaklepali na jeho dveře dva příslušníci Státní bezpečnosti, kteří mu sdělili, že s ním potřebují velmi nutně mluvit. Namítl, že slouží poutní mši svatou.

„To bude záležet na vás. Když budete pěkně mluvit, ještě vás tam sami dovezeme.“ Opat Tajovský byl z vyšetřovací vazby propuštěn po dvou dnech.

Druhou záminkou k opatovu zatčení byl tzv. číhošťský zázrak. Když farář Toufar při svém kázání 11. prosince 1949 poukázal na kříž stojící na svatostánku a pronesl větu „toto je náš spasitel,“ kříž se před zraky přítomných několikrát pohnul a nakonec zůstal v poloze, ve které by měl normálně spadnout. Tajovský nabádal Toufara, aby byl

Bohumil Vít Tajovský

v této záležitosti velmi opatrný. Toufar byl v lednu 1950 obviněn ze zinscenování tzv. číhošťského zázraku, zatčen, odvezen do Valdic, na následky mučení vzápětí zemřel. Také Tajovský byl v souvislosti s tzv. číhošťským zázrakem 30. ledna 1950 zatčen a ve vykonstruovaném soudním procesu odsouzen na 20 let těžkého žaláře a k deseti letům ztráty občanských práv.

Během Tajovského věznění proběhla akce K, která byla provedena v noci z 13. na 14. dubna 1950. Želivský klášter obývalo 7 řeholníků včetně resignovaného opata Bedřicha Vavrouška a tři civilní osoby. Kuchařka Marie Bundová si po obsazení kláštera musela okamžitě sbalit svoje věci a odejít k příbuzným. Kostelník Emil Melichar s manželkou museli rovněž ještě v noci opustit klášter. Obsazení provedla skupina 6 orgánů Státní bezpečnosti a jednotka SNB o 35 mužích, kteří měli k dispozici 1 autobus a 1 osobní auto. K nim je třeba připočítat 2 zmocněnce SÚC Václava Bárta a Václava Čadka. Z kláštera byl zřízen internační tábor.

V první etapě (v noci z 13. na 14. 4. 1950) bylo v Želivě internováno 67 řeholníků, ve druhé přibýlo dalších 9. Počet se neustále měnil a zvyšoval. Před velehradskými slavnostmi v červenci 1950 sem byli internováni i diecézní kněží, kteří organizovali odpor proti účasti kněží na Velehradě. Celkem prošlo želivským táborem za celou dobu jeho existence 464 biskupů, kněží a řeholníků. Vězněn zde byl také kardinál František Tomášek, arcibiskup pražský a biskup královéhradecké diecéze Karel Otčenášek. Vedení internačního střediska bylo svěřeno 10 uniformovaným příslušníkům StB.

Politické byro ÚV KSČ na zasedání 20. 9. 1954 rozhodlo o zrušení internace řeholníků o jejich propouštění ze Želiva počínaje prosincem 1954, nejvýše však 10 osob měsíčně.

Jak ubývalo osazenstva Želivského kláštera, zůstávala část objektu prázdná, v části bylo skladováno obilí. Kapitulní síň byla přeměněna v dílnu. Uvažovalo se o tom, že po likvidaci internačního střediska bude v prostorách konventu včetně spojovacích chodeb, zahradních a dvorních ploch a hospodářských budov zřízen domov důchodců pro staré a invalidní umělce celostátního významu, na opatství a v Trčkově hradu s přilehlými prostorami mělo být vybudováno středisko pro aktivní výtvarné umělce.

Nakonec byl celý objekt v roce 1955 přidělen Psychiatrické léčebně v Havlíčkově Brodě, jejíž provoz byl ukončen v květnu 2008.

SŠICR HUMPOLEC

Po více než desetiletí ponižování a útrap ve věznicích na Pankráci, ve Valdicích, Mírově a Leopoldově – kde byl spolu s jinými kněžími přinucen vlastníma rukama zbourat kostel, byl B. V. Tajovský po amnestii v roce 1960 propuštěn. Až na krátké období po 1968 nesměl působit jako kněz a pracoval jako lesní dělník a topič, později jako podnikový archivář na Havlíčkobrodsku, kde také bydlel. Byl pod stálým dozorem Státní bezpečnosti. V církvi působil tajně, udržoval kontakty s významnými představiteli nejenom církevního, ale i kulturního života, např. Janem Zrzavým, Josefem Floriánem, Janem Zábrannou, Bohuslavem Reynkem a Josefem Kostohryzem.

Jeho první rehabilitace v roce 1968 nebyla dokončena a komunisté ji později neuznávali. Rehabilitován byl u pražského soudu na Ovocném trhu po listopadové revoluci. Soud na základě dostupných poznatků rozhodl, že se všechna obvinění zamítají, protože byla falešná a zmanipulovaná.

Do kláštera v Želivě se mohl s konventem vrátit až v roce 1991 za situace, která v mnohém připomínala příchod prvních premonstrátů do opuštěného kláštera v zimě roku 1149. Díky jeho činnosti se klášter brzy stal jedním z českých duchovních center. Tajovský přivedl do Želiva početnější konvent, než jaký jej musel nedobrovolně v padesátých letech opustit.

V roce 1990 mu byl udělen čestný doktorát humanitních věd na univerzitě v De Pere v USA. Od roku 1994 byl čestným členem řádu maltézských rytířů. Ve stejném roce mu bylo uděleno čestné občanství města Humpolce a medaile dr. Aleše Hrdličky. Prezident republiky Václav Havel propůjčil opatu Vítovi za jeho přínos k obraně lidských práv 28. 10. 1996 nejvyšší státní vyznamenání – Řád T. G. Masaryka. Za obranu práv církve byl v témže roce jmenován honorárním konventuálním kaplanem Suverénního řádu maltézských rytířů. Roku 1999 rezignoval ve svých 87 letech, jako v té době nejdéle sloužící opat na světě, na svoji funkci.

Orel

Katolická tělovýchovná organizace, založená na počátku 20. století. Obdobně jako sokolové, i členové Orla se za 2. světové války zapojili do odbojové činnosti, organizace byla úředně rozpuštěna v září 1942. Po skončení 2. světové války se činnost Orla obnovila, avšak pouze na přechodnou dobu. V březnu 1948 došlo ke sjednocení československých tělovýchovných jednot, formálně byl však Orel zrušen až roku 1950. Na konci srpna 1948 proběhlo na moravském poutním vrchu Hostýn orelské shromáždění, které přerostlo v poslední velkou manifestaci proti nastupující diktatuře. Následovaly represe, v procesu s vedením Orla (Koukal a spol.) bylo odsouzeno 18 osob k úhrnnému trestu ve výši 150 let.

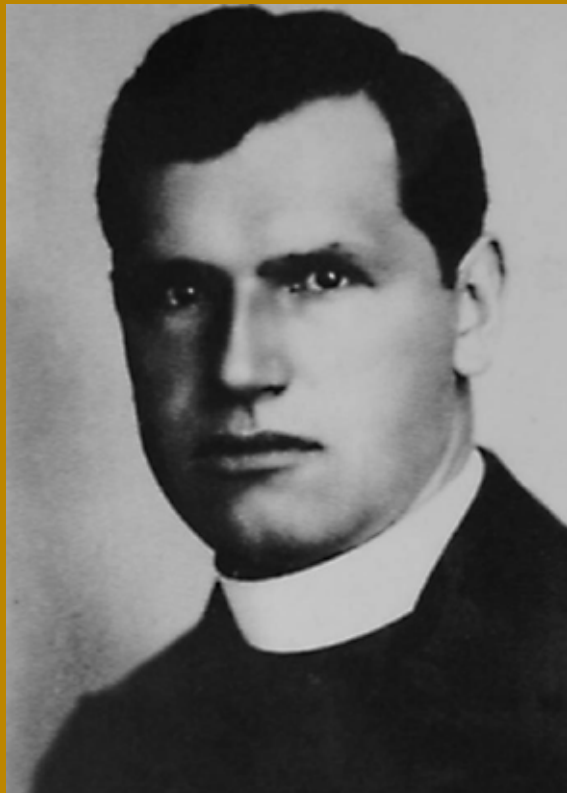
Zbourání vězeňského kostela v Leopoldově

Budova barokního kostela ve slovenské pevnostní věznici Leopoldov byla stržena roku 1952. Na její likvidaci se museli podílet mj. též uvěznění kněží, ani někteří dozorcí s rozhodnutím o zbourání kostela nesouhlasili. Z vnitřního zařízení se nepodařilo zachránit téměř nic.

Suverénní řád maltézských rytířů

Tento řád, jehož historie sahá až do 11. století a jenž v minulosti spravoval ostrovy Malta a Rhodos, dnes tvoří svrchovanou nestátní jednotku (řád je fakticky „státem bez území“, ač má např. vlastní měnu). Jeho sídlo je v Římě, v současnosti má přes 10 000 členů a využívá pomoci dalších 80 000 dobrovolníků. Diplomatické styky udržuje téměř se stovkou zemí, Českou republiku nevyjímaje. Řád maltézských rytířů se v ČR angažuje v oblasti charity.

Tzv. číhošťský zázrak a proces s duchovními

Na 11. prosince 1949 připadla třetí adventní neděle. Při bohoslužbě v kostele v obci Číhošť viděli věřící pohyb křížku na oltáři, který zůstal následně vychýlen ze své osy v neobvyklém úhlu. Zdejší farář Josef Toufar zprvu pohyb vůbec neznamenal a po bohoslužbě odjel do jiné farnosti. Na neobvyklý jev jej upozornili farníci a do té doby neznámá vesnice v Posázaví začala vzbuzovat pozornost veřejnosti z blízkého i širšího okolí. Počátkem ledna roku 1950 přijeli událost vyšetřit příslušníci místního Sboru národní bezpečnosti, kteří příčinu vychýlení kříže neodhalili. O celé věci byl informován Okresní národní výbor v Ledči nad Sázavou i Státní bezpečnost. Její tehdejší velitel Závodský vydal v lednu 1950 příkaz k zatčení Josefa Toufara. Příslušníci jej zatkli přímo v Číhošti, přičemž se vydávali za novináře, kteří se chtějí o okolnostech „zázraku“ dozvědět více. Odvezli jej za na silnici mimo obec, kde jej předali svým kolegům. Další cesta pátera Toufara směřovala do valdické věznice. Číhošť státní orgá-

ny nadále zajímala, poslední lednový den sem přijeli zástupci státní prokuratury a vyslechli svědky číhošťských událostí. Páter Toufar byl v únoru ve Valdicích vyslýchán StB a měl přiznat, že za pohyb křížku byl zodpovědný. Musel čelit krutému duševnímu i tělesnému týrání, které ho přivedlo do stavu absolutního vyčerpání. 25. února 1950 na následky bití při vyšetřování ve věku nedožitých 48 let zemřel. Josef Toufar byl pohřben pod cizím jménem, aniž by jeho blízcí věděli, kde. Rudé právo v těchto dnech psalo o druhém výročí slavného února.

Těsně před smrtí byl páter Toufar ve velmi špatném zdravotním stavu znovu převezen do Číhoště, kde měl ukázat, jakým způsobem s křížkem pohyboval. V této době již byl připravován propagandistický film, jehož cílem bylo ukázat, že za číhošťskými událostmi stojí Vatikán a „imperialisté z Wall Street“. Mechanismus, pomocí něhož se dalo s křížkem manipulovat, sestrojila pro účely této filmové „rekonstrukce zázraku“ StB. Funkční mechanismus, s nímž by se mohlo s křížem hýbat, aniž by si věřící všimli, že se jedná o podvrh, nikdy nebyl sestaven. Smrtí Josefa Toufara padl i scénář připravovaného politického procesu, jehož měl být účasten. Narychlo tak byl zinscenován nový proces, který nesl název „Machalka a spol.“. Rozsudek nad desítkou duchovních byl vynesen na počátku dubna 1950, k nejvyšší trestům odnětí svobody byli odsouzeni redemptorista Ivan Mastiliak (doživotí), opat premonstrátského kláštera v Nové Říši Augustin Machalka, provinciál jezuitů František Šilhan (oba na 25 let) a opat premonstrátského kláštera v Želivi Bohumil Vít Tajovský (20 let). Zanedlouho vypukla první fáze Akce K.

SŠICR HUMPOLEC

Věznění Gustáva Husáka v 50. letech

Zajímavý životní příběh se váže k osobě předposledního československého prezidenta Gustáva Husáka. Prošel si mučení a věznění státně bezpečnostními složkami, na jejichž formování na Slovensku paradoxně sám dohlížel.

Do únorových událostí roku 1948 Husák vstupuje jako předseda Sboru pověřenců, orgánu, který zasedal v Bratislavě a měl jisté (byť postupně omezované) výkonné pravomoci. Pověřenectva existovala kupříkladu pro finance, spravedlnost, zemědělství zdravotnictví či školství a osvětu.

Většinu ve Sboru pověřenců po volbách v květnu roku 1946 získala Demokratická strana a podzimních měsících následujícího roku se v něm odehrávala rozsáhlá politická krize, jež představovala jakousi „zkoušku“ na úplné převzetí moci komunisty. Výraznou postavou v této politické krizi byl i Gustáv Husák. Když pak v únoru 1948 odstoupili ministři Demokratické strany z vlády, považoval to Husák též za rezignaci pověřenců za tuto stranu, což však odporovalo pravidlům fungování této instituce. Sbor pověřenců byl nakonec „rekonstruován“ ve prospěch Komunistické strany Slovenska.

Zdálo se, že Husák bude nadále stoupat po žebříku stranické hierarchie. Stal se předsedou Slovenského úřadu pro věci církevní, prosazoval kolektivizaci zemědělství. Počátek 50. let však přinesl jeho prudký pád. V únoru roku 1951 je zatčen a tím je završena kampaň, vedená proti němu a jeho někdejšími politickým kolegům z KSS. Jsou viněni z tzv. buržoazního nacionalismu. Husákovi se nevyplatila snaha o rovnoprávné postavení Čechů a Slováků ve společném státě, které měly být vyjádřeny i životaschopností Slovenské národní rady a Sboru pověřenců v Bratislavě. Funkce předsedy Sboru pověřenců je zbaven v květnu 1950.

Proti tzv. „slovenským buržoazním nacionalistům“ byl připravován politický proces. Gustáv Husák poznal na vlastní kůži vyšetřovací metody Státní bezpečnosti. Mučili jej tak, že trpěl halucinacemi a pomýšlel na sebevraždu. I přes toto týrání se odmítal podílet na „scénáři“ tohoto procesu. Hlavní soudní líčení se konalo až na jaře roku 1954, tehdy uběhl již více než rok již po smrti Stalina (jeho stranický kolega Vladimír Clementis, poúnorový ministr zahraničí, byl o rok a půl dříve popraven v procesu s Rudolfem Slánským, je tedy možné, že pokud by rozsudek nad Husákem byl vyhlášen dříve, mohl jej stihnout stejný osud).

Gustáv Husák byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody za velezradu. Na základě prezidentské amnestie byl z vězení roku 1960 propuštěn. Ani tato zkušenost jej nezlomila ve víře v komunismus a v jeho politických ambicích. Za tři roky po propuštění je rehabilitován, v době tzv. pražského jara je opět viditelným politikem, který se navíc přiklání k možnosti omezené liberalizace režimu. Po okupaci vojsk Varšavské smlouvy akceptuje mocenské rozložení sil a později se stává jedním ze symbolů tzv. normalizace. Dosahuje federalizace Československa, jeho politická kariéra v KSČ vrcholí. V roce 1975 přebírá po Ludvíku Svobodovi prezidentský úřad. Prezidentem ČSSR je až do roku 1989.

